

et dulia sunt in proximo genere; et ideo sub una comprehenditur a Tullio altera.

Ad tertium dicendum, quod pietas alio modo sumitur hic quam ibi.

Ad quartum dicendum, quod vindicare ex poenae desiderio, vitiosum est; sed ex sola iustitia, et secundum ordinem iuris, iustitia est.

Solutio II. Ad secundam questionem de partibus quas ponit Macrobius, sciendum, quod una est pars subjectiva iustitiae proprie dictae, scilicet *innocentia*, ut nullus alteri quod suum est auferat; et condiditur contra illam partem quae unieuique reddit quod debet. Aliae vero sunt partes potentiales, quarum duae sunt respectu superioris, scilicet *religio* et *pietas*, ut reddant debitum, sed non tantum. Aliae vero quatuor reddunt debitum ex honestate; et hoc vel aequali, et sic est *amicitia*, de qua Philosophus in 4 Ethic. (cap. 14), qua nostris operibus congruenter ad alios utimur; et *concordia*, qua (1) operibus aliorum auxilia praestamus: vel respectu (2) inferiorum, quibus quantum ad affectum interiorum impendimus ex debito honestatis *humanitatem*, et quantum ad exterius *affectum* (3) subventionis.

Ad primum ergo dicendum, quod innocentia hic sumitur stricte secundum quod privat nocuum alteri illatum.

Ad secundum dicendum, quod amicitia hic sumitur non sicut in 8 Ethic. (cap. 2), quae consistit principaliter in affectu, sed ut in 4, cap. 13, quae consistit principaliter in affabilitate exteriori, quae habetur etiam ad extraneos.

Ad tertium dicendum, quod beneficentia includitur in humanitate, benevolentiam autem in affectu.

Ad quartum dicendum, quod affectus hic sumitur stricte pro affectu subventionis et compassionis ad alterum.

Solutio III. Ad tertiam questionem de partibus aliis sciendum est quod videntur esse subjectivae iustitiae proprie dictae: quia ex obligatione legis tenetur homo ut superiori obediat, ut inferiori suae curae commisso disciplinam exhibeat, et ad aequales etiam, et ad omnes servet aequalitatem in rebus, fidem in factis, quae est idem quod observantia, et veritatem in dictis, si tamen veritas sumatur ea quae est in confessionibus iudicii; alias si sumeretur sicut supra, esset pars potentialis iustitiae.

Ad primum ergo dicendum, quod obedientia, secundum quod attendit principaliter rationem praeccepti, est specialis virtus; unde etiam obedit in illis quae ad alias virtutes non pertinent; sed secundum quod ex consequente respicit praecceptum et bonum virtutis principaliter in eo quod facit, sic est consequens ad omnes virtutes.

Ad secundum dicendum, quod hic sumitur aequitas secundum aequalitatem simpliciter, quae est in rebus commutabilibus (4); unde includit severitatem sive rigorem, in quantum servat formam legis in his ad quae legis intentio se extendit, et aequitatem, quae, dimissa forma legis intentionem ipsam sequitur.

Ad tertium dicendum, quod fides hic sumitur pro

(1) Al. ex operibus.

(2) Al. et respectu.

(3) Nicolai effectum.

(4) Al. communicabilibus.

fidelitate, non secundum quod est virtus theologica. Ad quartum dicendum, quod veritas hic sumitur secundum quod est in signo exteriori, vel verbo, vel quocumque alio.

Solutio IV. Ad quartam questionem de aliis partibus a quibusdam aliis assignatis, sciendum est, quod in idem incidunt cum partibus prius tactis: quia *severitas*, secundum quod hic accipitur, idem est quod vindicare; et dividitur contra omnes alias partes iustitiae, quia ipsa sola malum reddit: *liberalitas* autem valde large sumitur pro qualibet boni exhibitione, vel debiti vel non debiti, vel in affectu vel in effectu; unde dividitur in *beneficentiam* et *benevolentiam*, et hic etiam largissime accipiuntur huiusmodi. Unde dividitur beneficentia in septem partes quae omnes comprehensae sunt in superioribus partibus: quia *miseriordia* comprehenditur in affectu, *reverentia* vero, quae videtur idem quod dulia, comprehenditur sub religione, ut prius dictum est, et etiam sub pietate.

Ad primum ergo dicendum, quod virtutes diminuit poenam quam debet (1) servata intentione legis, non tamen contra legem.

Ad secundum dicendum, quod liberalitas large hic accipitur, ut dictum est.

Ad tertium dicendum, quod aliquae passiones, quamvis proprie loquendo non sint virtutes, tamen in quantum sunt laudabiles, habent aliquid de ratione virtutis; sicut misericordia et verecundia; et praecipue secundum quod est ibi electio.

Solutio V. Ad quintam questionem de aliis partibus quas Philosophus ponit in 3 Ethic. dicendum, quod divisio philosophi complectitur omnia ad quae vera iustitia habet se extendere; et ideo ponit *iustitiam metaphoricam*, in qua salvatur similitudo tantum iustitiae, et *legalem*, quae ordinat ad alterum etiam circa id quod non principaliter est virtus, si illud sit ordinatum a lege; et in idem reducit *epiceia* quae differt a iustitia legali in hoc quod servat intentionem legis in his ad quae forma legis se non extendit; et similitur *dominativum*, et *paternum iustum*, in quibus redditur debitum, sed non tantum; et iterum *distributiva*, et *commutativa*, quae sunt partes subjectivae iustitiae specialis. *Legale* autem et *principale iustum* non dividunt iustitiam; sed illud ex quo est obligatio debiti et iustitiae: quia vel est ius naturale, vel positivum.

Ad primum ergo dicendum, quod species potest dividi contra genus divisione quae est nominis aequivoici in suo significato.

Ad secundum dicendum, quod commutatio proprie est, quando ex mutuis operibus sit aliquid alteri debitum; sicut ex hoc quod unus laboravit in vinea alterius, alter constituitur sibi debitor in tanto, quantum valet labor eius; et in his dirigit commutativa iustitia. Est enim aequalitas in ei, commutationis: quia quantum unus dedit altera debet tantum ab eo recipere: et propter hoc etiam commutativa dicitur. Sed in distributiva non attenditur aequalitas recipientis ad eum qui dat, sed ad alium qui etiam recipit; unde non est ibi aequalitas commutationis, sed distributionis; et propter hoc dicitur distributiva, non commutativa.

Ad tertium dicendum, quod politicum tribus modis dicitur. Uno modo secundum quod respicit

(1) Al. dicit.

civilem vitam; et sic omnes virtutes morales quandoque dicuntur politicae. Alio modo secundum quod in vita civili ex civili ordinatione dirigitur quis; et hoc modo dicitur etiam iustitia particularis politica, in quantum dirigit in commutationibus secundum civitatem statuta; et tunc dividitur *politicum iustum* contra *dominativum* et *uxorium* et huiusmodi: quia lex se extendit ad dirigendum in his, cum servus sit res domini, et filius patris, et uxor viri. Unde directio in his magis est secundum oeconomiam prudentiam, quam secundum civitatem statuta. Tertio modo dicitur politicum a vita civili et civilibus statutis, et ulterius ex intentione communis boni; et sic politicum pertinet ad iustitiam legalem.

Ad quartum dicendum, quod in his tribus est diversa ratio regendi, secundum quod ille ad quem est iustitia, minus vel magis est in potestate alterius; et ideo *uxorium iustum* magis convenit cum *iusto politico* quam *paternum*, et *paternum* quam *dominativum*: quia magis appropinquat ad aequalitatem uxor viri quam filius patris, et quam servus domini. Unde non est differentia tantum secundum materiam, sed etiam aliquo modo formalis.

Ad quintum dicendum, quod epiceia adiungitur legali iustitiae, et circa eadem est, quamvis non ex eodem dirigit: quia legalis dirigit in scripto legis, sed epiceia ex intentione legislatoris; et quamvis sit excellentior quam iustitia legalis, non tamen potest dici cardinalis: tum quia est in supplementum legalis iustitiae, et etiam quodammodo praesupponit illam; tum quia est idem omni virtuti aequaliter, sicut et legalis iustitia.

Solutio VI. Ad sextam questionem de aliis partibus sciendum est, quod assignatio illius philosophi non differt a praedictis assignationibus nisi in duobus. Primo, quia dividit religionem in *eusebiam*, quae ordinat ad Deum in cultu qui exhibetur in prostratione servitutis, sicut sacrificia, et huiusmodi; unde dicit quod est *scientia Dei famulatus*; et *sanctitatem*, quae ordinat ad Deum in omnibus aliis operibus vitae; unde dicit, quod sanctitas est *scientia faciens fideles et servantes quae ad Deum iusta sunt*. Secundo, quia assignat partes subjectivas iustitiae alio modo: quia iustitia est in iudice sicut in regulante, et est in aliis sicut in regulatis. Ad iudicem autem duo pertinent: unum est quod aequalitates in aliis faciat, et ad hoc est *legis positiva*; aliud est ut inaequalitatem facientes puniat, et ad hoc est *vindicativa*. Ex parte autem aliorum similiter duo requiruntur ad iustitiam. Unum est quod aequalitatem in commutando servent, quia aequalitatem iustitiae distributivae ser-

vare non est subditorum qui recipiant, sed superioris qui distribuit; et ad hoc est *bona commutatio*. Aliud est quod si quando aequalitatem praetereant, ad eam voluntarie revertantur; et ad hoc est *eupnimosyne*, id est, voluntaria iustificatio. Aliae autem partes supra posita sunt: *liberalitas* quidem et *benignitas* etiam per nomina; *eucharistia* autem idem est quod gratia, quae etiam supra posita est: est enim secundum ipsum *eucharistia scientia eius quod est quibus et quando impendendum gratiam, et qualiter et a quibus sumentur*. Ponitur autem in definitione dictarum virtutum scientia, secundum quod omnes virtutes morales participant aliquid rationis et prudentiae; unde Socrates omnes virtutes dicebat esse scientias, ut dicitur 6 Ethic. (cap. 17).

Ad primum ergo dicendum, quod voluntaria iustificatio accipienda est hic non quaelibet, sed in determinato modo, ut dictum est.

Ad secundum dicendum, quod impendere gratiam accipitur hic pro rependere ratione beneficii accepti; et sic patet quod non est idem quod liberalitas.

Ad tertium dicendum, quod iam patet distinctio sanctitatis et eusebiae ex his quae dicta sunt; unde sanctitas eodem modo comparatur ad omnes virtutes, sicut et iustitia legalis: quia sicut iustitia legalis operatur actus omnium virtutum propter bonum commune, ita sanctitas propter Deum.

Ad quartum dicendum, quod politica aequivocatur et ad cognitionem prudentiae et ad executionem iustitiae; et similiter legis positiva quae est pars politicae, ut ipse ibidem dicit.

Expositio textus.

In quo habuerunt usus eosdem. Virtutes enim quae consistunt circa passiones illatas, habuerunt eandem usum in Christo quem in nobis propter passibilitatem corporis. Habuerunt etiam usum quem habent in patria propter perfectionem animae. Sed de virtutibus quae sunt circa passiones innatas secus est: quia istae passiones in Christo non fuerunt, ut necessarium esset eas per virtutem cohibere; unde etiam tentari potuit ab hoste; sed non a carne.

Sed alios usus habebunt. Ergo sunt aliae virtutes: quia habitus distinguuntur per actus. — Et dicendum, quod sicut motus ad terminum et quies in termino pertinent ad eandem virtutem naturalem, ita quies in fine non requirit alium habitum quam motus tendens in finem ipsum. Et hoc modo diversificantur actus virtutum in via et in patria.

DISTINCTIO XXXIV.

De septem donis Spiritus sancti.

Nunc de septem donis Spiritus sancti agendum est: ubi prius considerandum est, an haec dona virtutes sint, secundum an in futuro desitura sint, vel omnia, vel horum aliqua: deinde an in Christo fuerint enata haec dona. Haec dona virtutes esse, nec in futuro desitura, Ambrosius ostendit (lib. 4 de Spiritu sancto, cap. 20), ea septem fore virtutes dicens, et in Angelis abundantissime esse, sic: « Civitas Dei illa Hieru-S. Th. Opera omnia. V. 7.

« salem ecclesialis, non meatu alienigenae fluvii terrestris alluitur (1) sed ex vitae fonte procedens Spiritus sanctus, cuius nos brevis satiamur haustu, in illis caelestibus spiritibus redundantius videtur effluere, pleno septem virtutum spiritualium fervens meatu. Si enim fluvius riparum crepidinibus editis superfluous exundat, quanto magis Spiritus omnem superere

(1) Al. ablutur.

5.º quomodo se habeant ad fructus; 6.º quomodo se habeant ad petitiones.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum dona sint virtutes.
(1-2, quaest. 68, art. 1.)

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod dona sint virtutes. Gregorius enim dicit in Moralibus (lib. 1, cap. 12), quod per septem filios Job, septem virtutes intelliguntur, scilicet sapientia, intellectus, scientia, consilium etc. Haec autem dicuntur septem dona Spiritus sancti. Ergo dona sunt virtutes.

2. Praeterea, Jacob. 1 dicit Glossa (1), quod per donum perfectum, quod dicitur esse desursum descendens a patre luminum, intelliguntur dona gratuita. Sed virtutes inter bona gratuita continentur, cum Deus sine meritis praecedentibus eas nobis infundat, ut Augustinus dicit. Ergo virtutes sunt dona.

3. Praeterea, per nomina in proprietates rerum spiritualium oportet devenire. Sed fere omnia nomina donorum ad aliquas virtutes pertinent: quia pietas ad iustitiam pertinet; fortitudo autem una de quatuor cardinalibus est; consilium autem pertinet ad prudentiam, ut dicit Philosophus, in 6 Ethic; scientia autem et intellectus et sapientia ponuntur a Philosopho virtutes intellectuales. Ergo dona a virtutibus non distinguuntur.

4. Praeterea, cuiusque convenit definitio, et definitum. Sed definitio virtutis, quam ponit Augustinus (lib. 4 contra Julian. Pelag. cap. 11, et 2 de libero Arbitrio, cap. 19): *Virtus est bona qualitas mentis, qua recte vivitur, qua nullus male vitur, quam Deus in nobis operatur sine nobis*, convenit donis; et similiter etiam quaecumque aliae definitiones quae de virtutibus communiter assignantur. Ergo dona sunt virtutes.

5. Si dicatur quod dona differunt a virtutibus quia donum est aliquid perfectius virtute; contra. Secundum Apostolum (1 ad Corinth. 13), et Augustinum (de Trinit. lib. 13, cap. 18), inter omnia alia dona Dei excellentius donum est caritas. Sed caritas ponitur virtus. Ergo donum non est perfectius virtute.

6. Praeterea, Macrobius (de Somnio Scipionis) distinguit quatuor gradus virtutum, scilicet politicas, purgatorias, purgati animi (2), et exemplares, et unus gradus est super alium. In omnibus tamen gradibus nomen virtutis servatur. Ergo dona non possunt differre a virtutibus pro eo quod sunt supra virtutes.

Sed contra, ea quae ex opposito dividuntur, non sunt idem. Sed Gregorius, in principio Moral. (lib. 1, cap. 12 et 13), dividit dona contra virtutes, dicens per septem filios Job significari septem dona, per tres filias significari virtutes. Ergo dona non sunt virtutes.

Praeterea, ea quae non sunt unites divisionis, non sunt eadem. Sed virtus alio modo dividitur in suas species quam donum. Ergo virtus non est idem quod donum.

(1) Partim interlineatis, partim collateralis ex Beda desumpta. (Ex edit. P. Nicolai).

(2) A. purgativas.

Praeterea, timor ponitur inter septem dona. Non tamen potest dici quod sit virtus: quia nec theologica, nec cardinalis. Ergo dona non sunt virtutes.

Solutio. Respondeo dicendum, quod circa hanc quaestionem diversimode determinatum est a diversis.

Quidam enim moti ex diversitate nominum, hanc differentiam assignaverunt inter virtutes et dona, quod dona dicuntur per comparisonem ad Deum dantem, virtutes autem per comparisonem ad opera specialia et speciales (1) materias; et ideo ponunt dona in superiori parte animae, virtutes autem in inferiori. Sed hoc non potest stare: quia comparatio donorum ad Deum dantem non potest esse nisi vel sicut ad efficientem, vel sicut ad objectum, vel finem. Comparatio autem ad Deum sicut ad objectum, non potest diversificare dona a virtutibus: quia non omnia dona habent Deum pro objecto, cum scientia de temporalibus sit, fortitudo etiam circa difficulta; virtutes autem theologicae magis habent Deum pro objecto quam dona. Similiter etiam nec comparatio ad Deum sicut ad causam efficientem vel finem: quia hoc commune est omnibus habitibus infusis; et secundum commune non attenditur differentia. Non enim potest dici quod immediatus a Deo procedant dona quam virtutes: quia caritas, quae est virtus, est donum, in quo omnia dona alia nobis donantur.

Et ideo alii dicunt, quod dona sunt magis in ratione, sed virtutes sunt magis in voluntate: quia de virtutibus tantum dicitur inveniri in ratione sive intellectu, scilicet fides et prudentia; de donis autem quatuor. Sed hoc iterum non potest stare: quia eadem est differentia quae est divisiva generis et constitutiva speciei; unde si habitus infusus dividitur in virtutem et donum per hoc quod est in ratione vel voluntate esse, oportet quod esse in ratione sit differentia constitutiva vel quasi constitutiva doni, et esse in voluntate virtutis; et ita oportet dicere quod salvetur in omnibus quae continentur sub eis, et non in pluribus: quod patet esse falsum.

Et ideo alii dicunt, quod virtutes sunt ad bene operandum, sed dona ad resistendum tentationibus. Sed hoc iterum nihil est: quia sicut eadem qualitas naturalis est qua ignis calcificat et qua resistit omni in frigidanti, ita idem habitus est quo quis bona operatur et contrariis operibus repugnat: quia unicuique, secundum Philosophum (2 Ethic., cap. 5), delectabilis est operatio secundum proprium habitum, et contrarium est quod illi operationi repugnat.

Et ideo alii dicunt, quod virtutes sunt ad expurgandum animam a peccatis, sed dona ad sanandum animam a sequelis peccati, innitentes verbo Gregorii, qui dicit (ubi sup.), quod sapientia datur contra stultitiam, intellectus contra hebetudinem, et sic de ceteris quae non nominant peccata, sed sequelas peccati. Sed hoc iterum, ut videtur, non sufficit: quia ad actum peccati consequitur macula, et reatus, quae per gratiam remouentur; et iterum dispositio vel habitus, qui per habitus contrarios tolluntur; et sic videtur quod dona non possunt esse ad hoc specialiter quod sequelas peccati removeant. Et praeterea omnia illa quae Gregorius

(1) H. spiritualia, et spirituales.

dicit, tolluntur per virtutes: quia praecipitationem tollit prudentia vel providentia, superbiam tollit humilitas; et sic non potest secundum hoc esse differentia propria inter virtutes et dona.

Et ideo alii dicunt, quod virtutes sunt ad conformandum nos Christo in his quae bene operatus est, sed dona sunt ad conformandum ipsi in his quae fortiter passus est. Sed hoc iterum nihil videtur esse dictum: quia in passione Christi praecipue a sanctis proponuntur nobis imitanda caritas, humilitas, patientia, quae sunt virtutes, et magis quam sapientia et scientia, quae sunt dona. Unde videtur adinventio quaedam esse, et rationi (1) non concordat.

Et ideo alii dicunt, quod dona dantur ad aliores actus quam sint actus virtutum; et haec opinio inter omnes vera videtur. Unde ad huius intellectum sciendum, quod cum virtus in omnibus rebus inveniri possit, secundum quod habent aliquas proprias operationes, in quibus ad bene operandum ex propria virtute perficiuntur; loquentes tamen in morali materia de virtute, intelligimus de virtute humana, quae quidem ad operationem humanam bene exequendam perficit. Operatio autem hominis potest dici tripliciter. Primo ex potentia eliciente vel imperante operationem; sicut operatio rationis vel alieius potentiae quae obedit rationi, quia a ratione habet homo quod sit homo; nutririi autem et videre non sunt operationes hominis in quantum est homo, sed in quantum est vivum vel animal; et secundum hoc omnes habitus perfectientes ad operationes aliquas in quibus non communicat homo cum brutis, possunt dici virtutes humanae. Secundo dicitur operatio humana ex materia, sive objecto, sicut illae quae habent pro materia passiones, sive operationes humanae: sic enim virtutes morales proprie virtutes humanae dicuntur. Unde dicit Philosophus 10 Ethicor. (cap. 7 vel 11), quod opus speculativae virtutis est magis divinum quam humanum: quia habet necessaria et aeterna pro materia, non autem humana. Tertio dicitur humana ex modo, quia scilicet in operationibus humanis vel primo vel secundo modo, etiam modus humanus servatur. Si autem ea quae hominis sunt, supra humanum modum quis exequatur, erit operatio non humana simpliciter, sed quodammodo divina. Unde Philosophus, in 7 Ethic. (cap. 1), contra virtutem simpliciter dividit virtutem heroicam, quam divinam dicit, eo quod per excellentiam virtutis homo fit quasi Deus. Et secundum hoc dico, quod dona a virtutibus distinguuntur in hoc quod virtutes perficiunt ad actus modo humano, sed dona ultra humanum modum: quod patet in fide et intellectu. Connaturalis enim modus humanae naturae est ut divina non nisi per speculum creaturarum et aenigmatem similitudinum percipiat; et ad sic percipiendam divina perficit fides, quae virtus dicitur. Sed intellectus donum, ut Gregorius dicit (2) (super Ezech., homil. 19), de auditis mentem illustrat, ut homo etiam in hac vita praelibationem futurae manifestationis accipiat; et ad hoc etiam consonat

(1) Al. et rei.

(2) Ibi tamen quod ad maturitatem sapientiae per intellectum pervenimus. In Moral. autem lib. 1, cap. 13: *Intellectus in die suo concivium parat: quia in eo quod audita penetrat reficiendo cor, tenebras eius illustrat. Sed sequentia non occurrunt* (Ex edit. P. Nicolai).

nomen doni. Illud enim proprie donum dici debet quod ex sola liberalitate donantis competit ei in quo est, et non ex debito suae conditionis.

Ad primum ergo dicendum, quod dona possunt dici virtutes, in quantum perficiunt ad bene operandum, et humanae, secundum quod operationes quae ex donis eliciuntur, non sunt communes hominibus et brutis; sed sunt supra virtutes, in quantum ultra humanum modum perficiunt.

Ad secundum dicendum, quod ratio doni non salvatur in virtutibus etiam infusis, quantum ad omnia, secundum quod salvatur in donis praedicti: quia modus operandi qui est in virtutibus, est secundum conditionem humanam, quamvis substantia habitus sit ex divino munere; et ita aliquo modo potest dici virtus donum.

Ad tertium dicendum, quod quia ea quae sunt supra nos, non possumus cognoscere nisi ex his quae secundum nos sunt; ideo nomina donorum sumuntur ex his quae virtutibus conveniunt, quamvis in donis illa quae sunt virtutum, sint modo eminentiori quam in virtutibus; unde aequivoce praedicta nomina de virtutibus et donis dicuntur.

Ad quartum dicendum, quod in omnibus definitionibus datis de virtutibus humanis vel exprimitur aliquid quod ad modum humanum pertinet, vel in ipso actu, ex quo sumitur definitio virtutis, intelligitur modus agendi homini proportionatus: unde definitiones illae non conveniunt donis secundum quod de virtutibus dantur.

Ad quintum dicendum, quod voluntas non habet aliquam imperfectionem de ratione sua in nobis quantum ad modum suae operationis, sicut intellectus, qui cognoscit accipiendo a phantasmatibus; unde in statu viae Deum per essentiam amamus, non autem videntus. Et ideo non potest accipi supra illam virtutem quae est in voluntate, aliquid donum perfectiens ad agendum nobiliori modo quam sit modus virtutis; et ideo cum donum non sit supra virtutem nisi ratione modi, non erit inconveniens quod virtus perfectiens voluntatem quantum ad sui supremum, dignior sit quolibet dono.

Ad sextum dicendum, quod dona de quibus nunc loquimur, sunt virtutes divinae; unde reducuntur ad virtutes exemplares quas ponit in Deo, quae non suat idem specie cum virtutibus politicis, sed sunt supra eas, ut dicit Philosophus in 7 Ethic. (cap. 1).

ARTICULUS II.

Utrum dona debeant esse plura quam septem.
(2-2, quaest. 68, art. 4.)

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod plura debeant esse dona quam septem assignata. Dona enim perficiunt ad modum altiore quam virtus. Ergo singulis virtutibus debent respondere singula dona. Sed inter theologicas virtutes soli fidei videntur dona aliqua respondere, sicut intellectus, et sapientia. Ergo videtur quod debeant esse alia dona quae respondeant spei et caritati.

2. Praeterea, circa ea quae sunt temperantiae magis homo infirmatur quam circa materiam aliquis alterius. Sed dona dantur ad tollendam imperfectionem quae est in virtutum actibus ex conditione humanae naturae. Ergo temperantiae debet respondere aliquid donum.

5. Praeterea, inter ista dona ponuntur tria quae pertinent ad executionem, ut pietas, fortitudo et timor. Sed fortitudini adiungitur suum motivum, scilicet consilium; pietati vero scientia. Ergo timori debet aliquid directivum alterum assignari.

4. Praeterea, ad iustitiam reducuntur, sicut partes, pietas, latra, amicitia, et multa alia, ut supra dictum est. Ergo qua ratione pietas ponitur donum, eadem ratione omnes aliae partes iustitiae.

3. Praeterea, ad prudentiam pertinet non solum consilium, sed etiam iudicium, sicut supra dictum est. Ergo sicut consilium ponitur donum, ita et iudicium.

6. Sed contra, videtur quod debeant esse pauciora. Quia quanto aliqua cognitio est altior, tanto magis universalis, et minus multiplex. Sed dona sunt supra virtutes. Cum igitur virtutes ad cognitionem pertinentes sint fides et prudentia, non debent eis quatuor dona ad cognitionem pertinentia responderi.

7. Praeterea, donum, ut dictum est, videtur aliquid altius quam bonum virtutis esse. Sed timor non videtur sonare in aliquam eminentiam. Ergo non videtur quod debeat inter dona computari.

8. Praeterea, non potest esse species altior suo genere, neque aliquid altius seipso. Sed donum est aliquid altius virtute. Cum ergo pietas sit pars iustitiae, et fortitudo sit quaedam virtus cardinalis, videtur quod neutra debeat dici donum.

Solutio. Respondeo dicendum, quod, sicut ex praedictis patet, tria sunt genera virtutum. Sunt enim virtutes intellectuales, theologicae et morales; in quibus omnibus hoc commune invenitur quod perficiunt ad actus suos secundum humanum modum. Unde cum donum elevet ad operationem quae est supra humanum modum, oportet quod circa materias omnium virtutum sit aliquid donum quod habeat aliquem modum excellentem in materia illa; nec tamen oportet, quod tot sint dona quot sunt virtutes; quia in unoquoque genere in quo multa continentur, convenit esse unum summum; et ita respectu multarum virtutum quae sunt unius coordinationis, potest unum donum excellentiam importare. Sicut etiam supra dictum est, multae virtutes, etiam quae sunt circa diversas materias, assignantur partes unius virtutis, secundum quod in materia eius communicant. Operatio autem humana, ad quam humano modo virtus perficit, vel pertinet ad contemplationem, secundum quam conspiciuntur necessaria et aeterna; vel pertinet ad actionem, secundum quam disponuntur contingentia, quae libero arbitrio sunt subiecta. In contemplatione autem humana duplex est via. Una secundum quam proceditur ad agnitionem necessarium et aeternorum, quae pertinet ad inventionem. Alia secundum quam ex principis primis alia ordinantur, quae pertinet ad iudicium. In prima autem via proceditur humano modo ex sensu in memoriam, ex memoria in experimentum, et ex experimento in prima principia, quae statim notis terminis cognoscuntur; et hunc processum perficit intellectus, qui est habitus principiorum. Ulterius in eadem via proceditur inquirendo ex istis principis in conclusiones; et ad hoc perficit alia virtus intellectualis, quae dicitur scientia quantum ad ea quae rationi subjacent; in his autem quae super rationem sunt, perficit fides, quae est inspectio divinorum in speculo et in

aenigmate. Quod autem spiritualia quasi veritate capiuntur, supra humanum modum est; et hoc facit donum intellectus, qui de auditibus per fidem mentem illustrat, ut dicit Gregorius. In alia autem via contemplationis motus humanus est ut ex simplici inspectione primorum principiorum et altissimarum causarum homo de inferioribus iudicet et ordinet; et hoc fit per sapientiam, quam ponit Philosophus intellectualem virtutem in 6 Ethic. (cap. 3 et 6), quia sapientis est ordinare, ut in principio Metaphysic. (cap. 2) dicitur. Sed quod homo illis causis altissimis uniatu transformatus in earum similitudinem, per modum quo *qui adharet Deo, unus spiritus est*, 1 Corinth. 6, ut sic quasi ex intimo sui de aliis iudicet, et ordinet non solum cognoscibilia, sed etiam actiones humanas et passiones; hoc supra humanum modum est, et hoc per sapientiae donum efficitur. Ex parte autem actionis duo inveniantur; scilicet dirigere, quod pertinet ad cognitionem; et exequi, quod est affectionis. In cognitione autem practica, quae dirigit in operibus moralibus, invenitur duplex via, sicut et in contemplationis cognitione, scilicet inventio, et iudicium. In inventione autem modus humanus est quod procedatur inquirendo et conjecturando ex his quae solent accidere: quia ex talibus et circa talia est moralis consideratio, ut Philosophus dicit; et haec inventio secundum hunc modum perficitur per *cautiam*, quae est bona consiliatio. Sed quod homo accipiat hoc quod agendum est, quasi per certitudinem a Spiritu sancto edoctus, supra humanum modum est; et ad hoc perficit donum *consilii*. In via autem altera modus humanus est quod ex his quae frequenter solent accidere, homo de inventis per consilium iudicet probabiliter, quod fit per *quomen*, et *spesum*; et ulterius ordinem huius iudicii imponat inferioribus, quod fit per *prudentiam*, quae praecipua est. Sed quod homo certitudinaliter sentiat de his quae agenda occurrunt, supra hominem est, et hoc fit per donum *scientiae*, quae docet conversari in medio pravae et perversae nationis; unde et ipsam nomen certitudinem importat. Executio autem activae vitae in duobus consistit: scilicet in operationibus, quibus fit communicatio ad alterum, et in passionibus, quibus homo ad seipsum disponitur. Operationes autem quibus fit communicatio ad alterum, secundum humanum modum regulantur, vel ex eo ad quem est communicatio, sicut cum ei aliquid exhibetur, quod facit *iustitiam*; vel ex ipso qui ad alterum sua communicat, in quantum bonum eius relucet in tali communicatione, ut mensura harum communicationum: quae quidem communicatio vel est in hoc quod homo sua tribuit, quod facit *liberalitas* in mediocribus, et *magnificencia* in maximis donis vel sumptibus: vel in eo quod seipsum alteri exhibet sive per cognitionem, ut scilicet cognoscatur talis qualis est per dicta et facta, quod facit virtus quaedam quae a Philosopho (Eth. 4, cap. 13) dicitur *veritas*; sive per affectionem, in quantum se delectabilem exhibet sociis, ut in ludis, quod facit *eutrapelia*; vel in communi vita, quod facit *amicitia*, quae a Philosopho (8 Ethic.) virtus ponitur per quam homo ad unumquemque decenter se habet in dictis et factis. Sed quod ratio communicationis quantum ad omnia praedicta non attendatur ex bono communicantis, vel ejus ad quem est communicatio, ut in his terminis inclu-

datur, ut homo alteri tantum tribuat quantum debet, vel quantum ei expedit qui tribuit, sed quantum est Deo acceptum divinum bonum quod in se vel in proximo relucet, hoc supra humanum modum est; et hoc fit per donum *pietatis*. Passiones autem vel pertinent ad concupiscibilem vel ad irascibilem. In passionibus ergo irascibilis dirigendae secundum humanum modum accipitur pro mensura vel regula, rationis bonum. Passiones enim irascibilis ad tria reducuntur. Primum est spes, quae est respectu ardui boni consequendi: quae quidem dirigitur per hoc quod homo pensatis viribus propriis secundum eorum mensuram ad ardua virtutis opera se extendat; et hoc facit *magnum animas* quae est circa magnos honores, et quaedam virtus innominata, quae est circa mediocres. Honor enim virtuti debetur. Secundum autem est timor et audacia, quae sunt respectu mali difficilis imminenti; et in his passionibus dirigitur, ut secundum quantitatem suarum virium quis huiusmodi aggrediatur vel fugiat, quod ad *fortitudinis* virtutem pertinet. Tertium ira, quae consurgit ex laesione praecedente, in qua dirigitur ut homo non insurgat in vindictam ultra quantitatem offensae; et ordinem juris, quod facit *mansuetudo*. Sed quod homo in omnibus his pro mensura accipiat divinam virtutem, ut scilicet ad ardua virtutis opera se extendat, ad quae se suis viribus non sufficere, et pericula quae vires suas excedant, non formidet divino auxilio innoxius, et de illatis injuriis non solum vindictam non requirat, sed etiam gloriam habeat in remuneratione intendens, supra humanum modum est: et hoc totum efficitur per donum *fortitudinis*. In passionibus autem concupiscibilis, quae sunt amor, concupiscentia et delectatio, secundum humanum modum dirigitur ad bonum rationis, ut scilicet tantum homo ad temporalia bona afficiatur quantum indiget; quod fit per *temperantiam*, quae est circa maximas delectationes et concupiscentias; et secundum alias ei annexas. Sed quod homo ex reverentia divinae majestatis omnia haec ut stercora arbitretur, supra humanum modum est; et hoc per donum *timoris* perficitur; unde in Psalm. 118, 120, dicitur: *Confite timore tuo carnes meas*.

Quidam vero accipiunt numerum donorum secundum pronitates ad peccatum, eo quod donum est ad auferendum defectum potentiae in qua est virtus; unde dicitur quod contra pronitatem ad superbiam est *timor* ad humilitatem inclinans; contra pronitatem ad invidiam, quae proximo compati nescit, est *pietas*; contra avaritiam *scientia*, cujus est bene conversari cum hominibus, unicuique reddendo quod suum est, quod avaritiae opponitur; contra acidiam, *fortitudo*; contra iram, quae agit omnia in praecipiti (1), *consilium*, contra gulam quae sensus hebetat, *intellectus*; contra luxuriam *sapientia*, quia gustato spiritu desipit omnis caro.

Alii vero accipiunt numerum donorum secundum ea quae in Christo exigebantur ad patientiam: quae quidem fuerunt quatuor: scilicet reverentia ad Patrem mittentem, et sic est *timor*; compassio vel misericordia ad eos pro quibus patiebatur, et sic est *pietas*; virilitas ad passiones sustinendas, et sic est *fortitudo*; et fructus passionis consideratio,

et sic est *intellectus* (1). *Consilium* autem fortitudinem dirigit, *scientia* pietatem, *sapientia* intellectum.

Alii vero accipiunt secundum ea quae ex peccato consequuntur. Consequentur enim in concupiscibili duritia, ut non subveniatur proximo, et contra hanc est *pietas*; in irascibili timiditas, contra quam est *fortitudo*; et praesumptio, sive audacia, contra quam est *timor*. In rationali vero respectu finis, hebetudo ut non cognoscatur, contra quam est *intellectus*; et stultitia, ut non afficiatur aliquis debite ad finem, et contra hanc est *sapientia*. Sed respectu eorum quae sunt ad finem, ignorantia, qua scilicet homo nescit quid expedit ad prosecutionem finis, et contra hanc est *scientia*; et praecipitatio, per quam homo ex impetu passionis magis ducitur in his quae sunt agenda, quam ex electione, et contra hanc est *consilium*.

Alii vero aliter accipiunt, dicentes, quod dona perficiunt in duplici via. In contemplativa quidem *sapientia* per modum gustus experientis; *intellectus* per modum visus inspicientis. In activa autem quantum ad recessum a malo, *timor*; quantum ad operationem boni, ad quod omnes tenentur, *pietas*; ut exequens, et *scientia* ut dirigens; quantum vero ad operationem boni, ad quod non omnes tenentur, *fortitudo* ut exequens, et *consilium* ut dirigens. Sed prima assignatio magis videtur accepta secundum proprias rationes donorum.

Ad primum igitur dicendum, quod fides est in intellectu, spes autem et caritas in voluntate, ut prius dictum est. Intellectus autem humanus ex sua natura habet imperfectionem in modo intelligendi, quia spiritualia non potest percipere nisi deveniens in ea ex sensibilibus; sed voluntas non habet ex sui natura aliquem modum imperfectionis, ut dictum est; et ideo caritati et spei non respondet aliquid donum quod perfectiori modo operetur: imperfectio enim quae est in actu spei, non est ex modo operandi, sed magis ex distantia objecti.

Ad secundum dicendum, quod perfectio temperantiae consistit in retrahendo a delectationibus circa quae est, unde et nomen accipit; perfectio autem fortitudinis in sustinendo, vel aggrediendo; iustitiae autem in operando quae ad alterum sunt. Et ideo iustitiae respondet donum quod est ad operandum, scilicet *pietas*; et fortitudinis donum quod est ad sustinendum et aggrediendum, quod eodem nomine nominatur: temperantiae autem donum quod sonat in recessum ab aliquo, scilicet *timor*, ut prius dictum est.

Ad tertium dicendum, quod idem est directivum in recessu a termino et in accessu ad alium terminum; et ideo *timor*, qui sonat in recessum, non habet aliquid speciale directivum praeter ea quae dirigunt in alios exequentibus, quae pertinent ad accessum ad terminum.

Ad quartum dicendum, quod quia donum elevat hominem ad id quod est supra se, ideo convenienter donum respondens iustitiae ex illa parte iustitiae sumitur qua ei quod maxime supremum est, debetur. Huiusmodi autem est *pietas*, quae debetur Deo, et patri carnali, vel etiam patriae.

Ad quintum dicendum, quod iudicium pruden-

(1) Nicolai. Adduntur autem tria; quia consilium fortitudinem dirigit.

(1) Al. in praecipitio.

tiae per donum scientiae perficitur, sicut et consilium per donum consilii.

Ad sextum dicendum, quod multae aliae virtutes pertinent ad cognitionem quam fides et prudentia, sicut patet de omnibus intellectualibus; et ideo ratio procedit ex falsis.

Ad septimum dicendum, quod timor sonat in quamdam subjectionem hominis per quamdam reverentiam. Quanto autem creatura magis creatori subjicitur, tanto altior est; sicut materia quanto magis subjicitur formae, tanto perfectior est; et ideo timor in excellentiam sonat, secundum quod importat reverentiam ad Deum: sic enim maxime donum est.

Ad octavum dicendum, quod pietas quae est donum, est supra justitiam, et supra omnes partes ejus, ut ex praedictis patet; et ideo non est idem cum pietate, quae est pars justitiae.

ARTICULUS III.

Utrum dona manent in patria.

(1-2, quest. 68, art. 6.)

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod dona non remaneant in patria. Donum enim fortitudinis videtur esse contra difficultates ordinatum. Sed in patria non erit aliqua difficultas. Ergo ibi non erit fortitudinis donum.

2. Praeterea, pietas est ad compatiendum proximo. Sed in patria non erit compassio. Ergo nec pietas donum.

3. Praeterea, timor est ad retrahendum a malo, et ex fide consequitur. Sed in patria evacuabitur fides, et omne malum cessabit. Ergo non erit ibi timor.

4. Praeterea, secundum Damascenum (lib. 2 de Fid. orb., cap. 22), consilium est de dubiis. Sed in patria non erit dubitatio. Ergo nec consilium.

5. Praeterea, 1 Corinth. 15, 8: *Scientia destruetur*; ipsa enim docet conversari in medio pravae et perversae nationis; quod in patria penitus non erit. Ergo neque donum scientiae erit in patria.

6. Praeterea, dona omnia, ut dictum est, tollunt imperfectionem quae est in virtutibus quantum ad modum operandi. Sed in patria non erit imperfectio. Ergo donis non indigebimus; sed ipsae virtutes perfectae sufficient.

Sed contra, Christus fuit simul verus viator et comprehensor. Sed in Christo fuerunt dona excellentissima, ut patet per id quod dicitur Isai. 2. Ergo per comprehensionem gloriae non excluduntur, et ita remaneant in patria.

Praeterea, dona sunt perfectiora virtutibus cardinalibus. Sed illae manent in patria. Ergo multo fortius dona.

Praeterea, per donum elevatur homo supra humanum modum, sicut patet ex dietis. Sed hoc praecipue erit in patria, quando crimus aequales Angelis Dei, ut dicitur Matth. 22. Ergo dona permancant in patria.

Solutio. Respondeo dicendum, quod modus unicusque rei ex propria mensura praefigitur; unde modus actionis sumitur ex eo quod est mensura et regula actionis; et ideo cum dona sint ad operandum supra humanum modum, oportet quod donorum operationes mensurentur ex altera regula quam sit regula humanae virtutis, quae est ipsa

Divinitas ab homine participata suo modo, ut jam non humanitas, sed quasi Deus factus participatione, operetur, ut ex praedictis patet; et ita omnia dona communicant in mensura operationis; differunt autem in materia circa quam operantur. Illa enim quae in vita activa (1) perficiunt, habent materiam communem cum moralibus virtutibus; illa vero quae perficiunt in vita contemplativa, habent materiam communem cum theologis et intellectualibus virtutibus, eo quod praecipuum objectum contemplationis Deus est, qui est objectum theologiarum virtutum. Dona igitur illa quae perficiunt in vita activa, non manent quantum ad actus quos habent circa propriam materiam, sicut nec virtutes cardinales: quia nec timor a noxiis retrahit, nec fortitudo difficulta sustinere facit; sed remanebunt quantum ad actus quos habent circa Deum, qui est mensura operationis in illis, sicut timor hominem per reverentiam Deo subjiciet. Dona autem illa quae perficiunt in vita contemplativa, remanebunt quantum ad actus quos habent circa propriam materiam, et quantum ad actus quos habent circa propriam mensuram; sed perficiuntur quantum ad modum (2): quia quantumcumque dona ad altiore modum elevent quam sit communis homini modus, nunquam tamen in via ad modum patriae perungere possunt.

Et per hoc patet responsio ad prima quinque, quae procedunt de donis perficientibus in vita activa secundum actus quos habent circa propriam materiam.

Ad sextum dicendum, quod dona illa quae communicant cum virtutibus in objecto quod in patria remanebit, non remanebunt in patria a virtutibus illis distincta, a quibus non distinguuntur nisi ex imperfectione et perfectione in modo operationis; quod patet de intellectu et fide: quia visio, quae fidei succedit, ad intellectus donum perfectum pertinet, ut patet in Glossa, Matth. 5. Et similiter est de sapientia, per quam filii Dei vocabimur in comparatione ad spem, quae ad hanc celsitudinem aspirat. Sed dona illa quae communicant cum virtutibus moralibus in materia quae in patria non remanebit (3), non remanebunt quo ad actus quos habent circa materiam illam in qua cum virtutibus communicabant, sed quantum ad actus quos habent circa mensuram, in qua non communicant cum virtutibus. Et ideo actus illorum donorum remanebunt distincti ab actibus virtutum qui erunt in patria; et erunt actus horum donorum medii inter actus virtutum theologiarum et actus moralium virtutum, sicut qui in patria remanebunt: quia actus virtutum theologiarum erunt circa Deum secundum se, sicut caritatis in diligendo ipsum; actus vero doni erunt circa Deum, inquantum est regula dirigens ad operandum in omnibus aliis; sicut timor reverentiam ad Deum habebit, ex qua in hac vita omnia mundi prospera contempnit. Actus vero virtutis cardinalis erit circa finem proprium, quem quis consequutus est ex meritoris actibus virtutum; sicut actus (4) temperantiae nullo defectu (5) noxio delectari, ut in praecedenti distinctione dictum est.

(1) *Al. deest activa.*

(2) *Al. ad notum.*

(3) *Al. remanebunt.*

(4) *Al. deest actus.*

(5) *Forle affectu.*

ARTICULUS IV.

Utrum beatitudines respondeant singulis donis.

(1-2, qu. 9, art. 1.)

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod beatitudines non respondeant singulis donis. Sicut enim supra dictum est, singulis virtutibus non respondent singula dona. Sed beatitudines sunt virtutes, ut dicit Glossa (super illud Psalm. 2: *Purgatum septuaginta*): *In sermone, inquit, Domini septem praecitantur virtutes, quae et beatitudines dicuntur, quia perfectos et bonos faciunt*. Ergo beatitudines et dona non respondent sibi invicem.

2. Praeterea, in via non potest esse beatitudo rei, sed spei tantum. Sed quilibet actus meritorius facit sperare beatitudinem, quia spes est ex meritis proveniens, ut supra, dist. 26, dictum est. Ergo non oportet quod beatitudines respondeant donis, quae sunt supra modum humanum perfectientia, sed virtutibus, quantumcumque imperfectis.

3. Praeterea, beatitudines ponuntur geminatae, sicut patet Matth. 5, 3: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum*; hoc totum ad unam beatitudinem pertinet. Dona autem ponuntur singillatim. Ergo dona et beatitudines non correspondent sibi invicem.

4. Praeterea, inter dona primo (1) computatur sapientia. Sed sapientiae non correspondet paupertas spiritus quae prima inter beatitudines ponitur. Ergo beatitudines non recte respondent donis.

5. Praeterea, dona sunt tantum septem; beatitudines autem octo. Ergo non respondent sibi invicem.

6. Praeterea, inter dona ponuntur quatuor ad cognitionem pertinentia. Sed inter beatitudines una tantum pertinet ad cognitionem, illa scilicet quae dicitur (Matth. 5, 8): *Beati mundo corde, quoniam Deum videbunt*. Ergo non respondent beatitudines donis.

7. Praeterea, scientia in omnibus actibus qui ad vitam activam pertinent, videtur dirigere. Ergo scientiae non magis correspondet illa beatitudo: *Beati qui lugent*, ut Glossa dicit, quam aliqua aliarum.

Sed contra est quod dicitur in Glossa Matth. 5: *ibi enim singulae beatitudines singulis donis adaptantur*.

Praeterea, beatitudo, sive felicitas, secundum Philosophum (10 Ethic., cap. 7 vel 10), est operatio secundum perfectam virtutem. Sed dona sunt perfectissimae virtutes, ut ex dietis patet. Ergo et beatitudines respondent donis.

Praeterea, dona a Magistris ponuntur media inter virtutes et beatitudines. Sed dona respondent virtutibus, ut ex dietis patet. Ergo et beatitudines respondent donis.

Solutio. Respondeo dicendum, quod quidam dicunt, quod beatitudines sunt quidam habitus perfectiores donis, sicut dona sunt perfectiora virtutibus. Unde dicunt, quod virtutes perficiunt ad actus primos, dona autem ad actus secundos, sed beatitudines ad actus tertios. Sed non de facili potest assignari differentia inter actus beatitudinum et donorum, quae sufficiat ad differentiam habituum: quod patet ex differentia quam assignant, quae

non est nisi secundum intensionem et remissionem, quod non sufficit ad diversificandum habitum. Et ideo aliter dicendum, quod beatitudines non sunt habitus distincti a virtutibus et donis; sed sunt operationes virtutum perfectarum ex adjunctione donorum, sive potius operationes (1) ipsorum donorum. Et hoc consonat dietis sanctorum, qui beatitudines virtutes nominant eo modo loquendi quo virtus dicitur actus virtutis. Consonat etiam ipsi Evangelio, quod inter beatitudines multa enumerat quae manifeste ad dona vel virtutes pertinent. Consonare etiam videtur ad hoc Magister, qui de beatitudinibus specialem tractatum non facit, sicut de virtutibus et donis. Consonat etiam philosophorum dietis, qui felicitatem dicunt etiam esse operationem secundum perfectam virtutem. Perfectio autem virtutis potest tripliciter accipi. Primo quantum ad speciem virtutis, sicut prudentia quae dirigit alias virtutes morales, et sapientia quae dirigit alias intellectuales. Unde a Philosopho (10 Ethic., cap. 7 vel 12) felicitas civilis ponitur operatio prudentiae; felicitas autem contemplativa, sapientiae. Secundo quantum ad statum perfectionis, ad quam perfectionem virtus pervenit per augmentum; et haec etiam perfectio requiritur ad felicitatem secundum Philosophum (in 1 Ethic., cap. 6 vel 10); quia sicut una dies non facit ver, ita nec beatum. Tertio quantum ad modum; et sic dona possunt dici perfectae virtutes, ut ex dietis patet: vel etiam virtutes quibus dona adiunguntur, secundum quod unus habitus ex additione alterius adjuvatur; et sic beatitudines, de quibus loquitur Dominus, Matth. 5, dicuntur operationes perfectae virtutis. Et quia dona, ut dictum est, habent duplices actus, quosdam qui pertinent ad viam, et quosdam qui pertinent ad patriam; ideo in singulis beatitudinibus duo ponuntur: unum pertinens ad statum viae, aliud autem ad statum patriae (2). Differt tamen in his quae pertinent ad vitam contemplativam et activam. Vita enim contemplativa et hic incipit, et in futuro consummatur; unde actus qui erunt perfecti in patria, quodammodo in hac vita inchoantur, sed imperfecti sunt. Donum autem intellectus cuius est spiritualia apprehendere, in patria ad ipsam divinam essentiam pertinet, eam intendo; unde in sexta beatitudine quae ad donum intellectus pertinet, ponitur quantum ad statum patriae: *Quoniam ipsi Deum videbunt*. Sed in statu viae spiritualia, et praecipue Deum, magis videmus cognoscendo quid non est, quam apprehendendo quid est; et ideo quantum ad statum viae ponitur *cordis munditia* non solum a passionum illecebris (quam munditiam donum intellectus non facit, sed praesupponitur per vitam activam perfectam), sed etiam ab erroribus, et phantasmatis, et spiritualibus formis a quibus omnibus docet abscedere Dionysius in lib. de mystica Theologia (cap. 4) tendentes in divinam contemplationem. Similiter etiam donum sapientiae, cuius est spiritualia quae intellectus apprehendit, iudicare sive ordinare sive approbare, infallibiliter et recte iudicabit et ordinabit de omnibus quae ei subdantur, sive sint apprehensiones sive operationes; et in hoc quaedam similitudo Deitatis in homine apparebit, cum Deus

(1) *Al. deest operationes.*

(2) *Al. aliud autem patriae.*

(1) *Al. proprie.*

S. Th. Opera omnia. V. 7.

a providendo et iudicando nomen acceperit, secundum quam homo filius Dei manifeste ostenditur. Unde in septima beatitudine, quae ad sapientiam (1), reducitur dicitur: *Quoniam filii Dei vocabuntur*. In statu autem viae magis operatur in removendo impedimenta, quae praedictam ordinationem perturbare possunt, quam eam assequatur; et ideo *poenitentia* ponitur in septima beatitudine quantum ad statum viae, per quam perturbantia patium, quae est ordinationis praedictae terminus, quietare conatur et in seipso et etiam quantum ad alios qui quocumque modo ei obediunt. Activae autem vitae finis est non cognitio, sed operatio; et ideo actus consilii et scientiae, quae in vita activa dirigitur, non computantur inter beatitudines; sed tamen beatitudines, quae sunt actus donorum exequentium, in Glossa, Matth. 5, ei attribuuntur in quantum actus habitus exequentis est etiam quodammodo habitus dirigentis. Ad donum autem timoris, ut dictum est, pertinet omnia temporalia bona ex reverentia divinae majestatis despiciere: quorum quaedam sunt extrinseca, sicut divitiae et honores, et horum contemptus ad primam beatitudinem pertinet, qua dicitur: *Beati pauperes spiritu*. Paupertas enim spiritus, ut dicit Glossa, duas habet partes: scilicet rerum abdicationem, et spiritus, idest superbiae, contritionem. In patria enim non erit actus timoris circa temporalia bona, sed circa id quod erat ratio contemnendi ista temporalia. Et ideo in hac beatitudine ponitur quantum ad statum patriae, *dominium regni caelorum*, in quo divitiae et honores caelestes comprehenduntur, ex quorum consideratione temporalia contemnebantur. Alia vero temporalium bonorum intrinseca sunt homini, scilicet (2) deliciae; et horum contemptus pertinet ad tertiam beatitudinem, qua dicitur: *Beati qui lugent*; et ponitur quantum ad statum patriae consolatio futura, ex cuius respectu consolatio temporalis despiciatur. Et quia circa difficultiora magis rationis directione indigemus; ideo tertia beatitudo attribuitur dono dirigenti, scilicet scientiae; prima autem dono exequenti, scilicet timori: difficultius enim abnegantur intrinseca quam extrinseca bona. Ad donum autem fortitudinis pertinet omnia difficultia sustinere eum gaudio. Est autem duplex difficultas. Una in labore operationum, et talis sustinentia ad quartam beatitudinem pertinet, qua dicitur: *Beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam*; idest, qui qualibet laboriosa et difficulta in prosecutione operationum iustitiae sustinent. Sed quantum ad statum patriae ponitur *saturitas*, in qua comprehenditur omne illud quod laborantes recreare solet. Alia difficultas est in passionibus illatis tolerandi, cuius sustinentia ad octavam beatitudinem pertinet, qua dicitur: *Beati qui persecutionem patientur propter iustitiam*. Sed quia ista iustitia est manifestativa omnium praecedentium, ideo nec speciale sibi praemium redditur, sed redditur ad caput, idest ad praemium positum in prima beatitudine, ut per hoc ostendatur quod omnium beatitudinem praemia ei (3) debentur; et propter hoc etiam non attribuitur alicui speciali dono. Sed quarta attribuitur dono fortitudinis. Ad donum autem pietatis pertinet perficere in his

(1) Al. ad septimam.

(2) Al. deest scilicet.

(3) Al. unitur ei.

quae ad alterum sunt. Ad alterum autem aliquis bene se habet dupliciter. Uno modo, ut molestiae ei non inferantur, etiam si ipse prius intulerit; et hoc pertinet ad secundam beatitudinem, qua dicitur: *Beati mites*; Glossa: *Qui cedunt improbis, et vincunt in bono malo*. Et quia impugnatio proximi plerumque contingit propter pacificam possessionem temporalium bonorum, ideo in hac beatitudine ponitur, quantum ad statum patriae, *possessio terrae*, scilicet viventium. Alio modo aliquis se habet bene ad alterum, ut beneficia ei exhibeat: et hoc pertinet ad quintam beatitudinem, qua dicitur: *Beati misericordes*; et ponitur pro praemio liberatio (1) ab omni miseria, cuius intuitu aliquis miseria aliorum releat. Sed quia difficultus est benefacere quam non nocere; ideo secunda beatitudo attribuitur dono exequenti, scilicet pietatis; quinta autem dono dirigenti, scilicet consilio, quod ad alterum est, sicut et pietas. Scientia enim non dicitur ordinem ad alterum, sicut nec timor.

Ordo autem harum beatitudinum accipitur secundum quod ab exterioribus homo magis ad interiora progreditur: quia maxime extrinseca sunt bona temporalia exteriora; post hoc autem passiones innatae; post hoc operationes propriae exteriores (2); tum quia in his est labor: post hoc compassio interior; post hoc apprehensio; post hoc ordinatio. Passio vero illata ponitur ultima, quasi aliorum manifestativa.

Ad primum igitur dicendum, quod beatitudines dicuntur virtutes, in quantum sunt actus perfectiorum virtutum, scilicet donorum; et ideo beatitudines respondent donis sicut operationes habitibus.

Ad secundum dicendum, quod virtus imperfecta facit sperare beatitudinem futuram solum mereudo ipsam; sed virtus perfecta per meritum et assimilationem ad ipsam; sicut etiam pueros bonae indolis dicimus felices, secundum Philosophum in 1 Ethic. (cap. 10 vel 14), in quantum in eis quoddam indicium futurae felicitatis apparet.

Ad tertium dicendum, quod habitus donorum sunt idem in via et in patria; actus autem non; et ideo beatitudines geminantur, non autem dona.

Ad quartum dicendum, quod dona sunt tantum a Deo, et ideo praordinantur secundum quod sunt perfectiora: sic enim sunt Deo propinquiora. Sed operationes donorum, quae sunt etiam beatitudines, sunt etiam a nobis; et ideo ordinantur secundum quod sunt priora quo ad nos, quibus est ascensus ab inferioribus ad superiora, et de imperfectis ad perfecta.

Ad quintum dicendum, quod non oportet quod singulis donis singulae beatitudines respondeant; quia alicui dono respondent duae beatitudines, et alicui beatitudini duo dona, unum sicut dirigens, alterum sicut exequens, ut ex dictis patet. Sed secundum hoc dicuntur beatitudines donis respondere, quia non est aliqua beatitudo quae directe non respondeat alicui dono, neque aliquid donum cui non respondeat aliqua beatitudo.

Ad sextum dicendum, quod vitae activae finis non est cognitio; et ideo cum beatitudo finem quemdam nominet, non potest poni in vita activa aliqua beatitudo pertinet ad cognitionem, sed so-

(1) Al. liberatio.

(2) Supplet Nicolai, tum quia sunt priores et manifestiores quo ad nos: tum quia in his etc.

lum in vita contemplativa, cuius perfectio in cognitione consistit. Sed dona nominantur habitus, qui non sunt fines; et ideo non est similis ratio de donis et beatitudinibus.

Ad septimum dicendum, quod quomvis scientia et consilium dirigant in omnibus actibus activae, tamen quidam eorum magis per quendam appropriationem reducuntur ad scientiam vel consilium quam alii, ut ex dictis patet.

ARTICULUS V.

Utrum fructus respondeant donis.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod fructus non respondeant donis. Quia, ut dicit Ambrosius (1), virtutes fructus dicuntur, quia suos possessores sancta et sincera delectatione reficiunt. Sed virtutes non respondent donis, sed praecedunt ea. Ergo nec fructus.

2. Praeterea, fructus videtur in praemium sonare. Sed dona non tantum ad praemium, sed ad statum meriti pertinent. Ergo donis fructus non respondent.

3. Praeterea, fructus a fruendo dicitur. Sed Deo solum fruendum est. Ut Augustinus dicit (lib. 1 de doctr. Christ., cap. 1). Ergo videtur esse tantum unus fructus, sicut una fruitio; et ita non possunt fructus correspondere donis, quae sunt septem.

4. Praeterea, fructus distinguuntur secundum diversos status virtutum, ut patet Matth. 15, in Glossa: quia fructus tricesimus debetur conjugatis, sexagesimus autem viduis, sed centesimus virginibus. Dona autem non distinguuntur secundum diversos status, quia in omnibus statibus possunt alicui modo dona haberi. Ergo fructus non respondent donis.

5. Praeterea, Gal. 3, ponuntur multo plures fructus quam septem. Cum ergo dona sint tantum septem, fructus autem duodecim; videtur quod fructus non respondeant donis.

Sed contra, beatitudines respondent donis. Sed beatitudo continet fructum, cum non sit sine delectatione, ut dicitur 1 Ethic. (cap. 12 vel 13). Ergo fructus donis respondent.

Praeterea, Sap. 4, 13, dicitur: *Bonorum laborum gloriosus est fructus*. Sed non sunt aliqui labores digniores quam in operibus donorum. Ergo fructus donis respondent.

Praeterea, delectationes virtutum dicuntur fructus, ut patet ex auctoritate Ambrosii inducta. Sed non minor est delectatio in donorum actibus quam in actibus virtutum. Ergo fructus respondent donis.

Solutio. Respondeo dicendum, quod nomen fructus a corporalibus ad spiritualia transfertur. Dicitur enim in corporalibus fructus quod de terrae nascentibus expectatur; et ideo omne illud quod de re aliqua quis consequitur, quasi mercedem laboris circa illam quodens, dicitur fructus. Hoc autem est et illud quod de re aliqua principaliter expectatur; et sic fructus omnia nostri operis Deus est; et iterum illud quod quis consequitur ex operatione, non principaliter propter hoc operans, dicitur fructus; et sic delectationes quae in bonis o-

(1) Colligitur ex lib. de Paradiso, sed expresse, ut jam supr. (Et edit. P. Nicolai).

peribus sunt, sunt quidam fructus bonorum operum; et hoc modo in auctoritate praedicta accipit Ambrosius fructum, dicens ipsas virtutes fructus esse, in quantum delectant. Secundum Philosophum autem (5 Ethic., cap. 6 et 7 vel 10 et 11), omnis operatio procedens ex habitu perficiente naturam, habet delectationem annexam; unde cum felicitas vel beatitudo sit operatio secundum virtutem perfectam, quoddam formale completivum beatitudinis est ipsa delectatio; et ideo fructus qui delectationem nominant, beatitudinibus respondent, sicut beatitudines donis. Inter fructus autem computantur quidam qui sunt essentialiter delectatio, ut *gaudium* quantum ad unionem et praesentiam bonorum; et *par* quantum ad remotionem impedimentorum perturbantium delectationem; et ideo hi duo fructus respondent omnibus donis et beatitudinibus. Quidam vero ponuntur quasi ratio delectationis et causa. Est autem delectatio in operibus activae et contemplativae vitae. In operibus autem activae vitae ratio delectationis est duplex. Uno modo ex remotione impedientium veram delectationem spiritus: delectatio enim ex operatione non impedita causatur, secundum Philosophum (Ethic. 7, cap. 14, vel 15). Alio modo ex praesentia bonorum spiritui convenientium. Impeditur autem spiritualia delectatio vitae activae dupliciter. Uno modo per delectationes contrarias, scilicet bonorum temporalium: sicut enim operationes contrariae sunt, ita et delectationes, ut dicit Philosophum in 10 Ethic. (cap. 3 vel 8). Temporalis autem delectatio vel est in bonis exterioribus, scilicet divitiis et honoribus; et hanc delectationem colit *modestia*, quae fructus ponitur, et respondet paupertati spiritus: vel etiam in delectationibus carnis; et sic reprimitur vel abstinendo ab illicitis, quod facit *castitas*, vel etiam a licitis, quod facit *continentia*, secundum Glossam (interlinealem); et hi duo fructus respondent beatitudini iustus; et per consequens hi tres fructus respondent dono timoris quasi exequenti. Vel aliter secundum Philosophum in 7 Ethic. (cap. 9 vel 14), potest distingui castitas a continentia, ut per continentiam sic reprimitur concupiscentiae et non dominantur, per castitatem autem et etiam subjiciantur. Alio modo impeditur delectatio spiritualis per exteriores difficultates: quae quidem consistunt vel in labore actionum, quem vincit *longanimitas*; unde hic fructus respondet quartae beatitudini (1), et dono fortitudinis: vel etiam in dolore passionum; et hic dupliciter vincitur. Uno modo ut per eas constantia animi non frangatur quantum ad seipsum; et hoc facit *patientia*; et hic fructus respondet octavae beatitudini: *Beati qui persecutionem patientur*; et dono fortitudinis. Alio modo ut homo ab inferente non turbetur ad nocendum ei; et hoc facit *mansuetudo*; et hic fructus respondet mititati, quae est secunda beatitudo, et dono pietatis. Bonum autem conveniens secundum activam vitam, quod delectationem facit, est etiam in affectu, secundum quod homini omne bonum complaceat et sui et alterius: hoc enim est hominem dulcem habere animum, et sic est *bonitas*; Glossa (interlinealis), *dulcedo animi*; et in ordine ad effectum, secundum quod homo est bene communicativus suorum ad alios; et sic est *benignitas*; et hi duo fructus respondent beatitudini

(1) Addit Nicolai (quae est de iustitia).